

**ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ УКЛАДЕННЯ ШЛЮБУ В УКРАЇНІ,
УСКЛАДНЕНОГО ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ****THE ISSUE OF LEGAL ADJUSTING OF MARRIAGE IN UKRAINE,
COMPLICATED BY A FOREIGN ELEMENT**

Рижова А.Д., студентка II курсу факультету юстиції
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена колізійним питанням реалізації права на шлюб в міжнародному приватному праві. Авторкою наголошено на актуальності теми правового регулювання укладення шлюбу, ускладненого іноземним елементом в Україні, що зумовлюється міграційними та глобалізаційними процесами які відбуваються як у всьому світі, так і в Україні, через що кількість укладення шлюбів з іноземцями значно зростає.

В роботі проаналізовано основні національні та міжнародні джерела, що регулюють шлюбно-сімейні відносини з іноземним елементом. Наведено приклади іноземного законодавства у регулюванні відносин в зазначеній сфері. Автором вказано на відмінність правового регулювання шлюбних відносин ускладнених іноземним елементом в Україні та інших іноземних країнах.

В ході дослідження проаналізовано нормативне визначення поняття «шлюб». Розглянуто поняття «іноземний елемент» відповідно до Закону України «Про міжнародне приватне право», і те в якій формі цей елемент може виявлятися в шлюбно-сімейних відносинах. Проілюстровано випадки, коли іноземний елемент виступає в якості суб'єкта, об'єкта або ж юридичного факту.

Підкреслено, що при регулюванні шлюбних відносин в міжнародному приватному праві застосовується матеріально-правовий та колізійно-правовий методи. Описано про кожен з них.

Визначено підстави укладення шлюбу й зазначено перелік документів, які повинен подати громадянин України та іноземець для укладення шлюбу в Україні. Привернена увага до одного з найголовніших питань з цієї теми – визнання шлюбу, що укладений в одній державі не дійсним в іншій. Зроблено висновок про необхідність приєднання України до міжнародних угод, що регулюють шлюбні відносини з іноземним елементом.

Ключові слова: іноземний елемент, шлюбно-сімейні відносини, регулювання, правові колізії, укладення шлюбу, колізійно-правовий метод.

The article is devoted to conflicting issues of the implementation of the right to marriage in international private law. The author emphasized the relevance of the topic of legal regulation of marriage, which is complicated by the foreign element in Ukraine, which is caused by migration and globalization processes that take place both in the whole world and in Ukraine, due to which the number of marriages with foreigners is increasing significantly.

The work analyzes the main national and international sources regulating marital and family relations with a foreign element. Examples of foreign legislation in the regulation of relations in the specified area are given. The author points out the difference in the legal regulation of marital relations complicated by a foreign element in Ukraine and other foreign countries.

In the course of the study, the normative definition of the concept of «marriage» was analyzed. The concept of «foreign element» in accordance with the Law of Ukraine «On International Private Law» is considered, and in what form this element can be manifested in marital and family relations. Cases are illustrated when a foreign element acts as a subject, object, or legal fact.

It is emphasized that when regulating marital relations in international private law, material-legal and conflict-of-law methods are used. It is described about each of them.

The grounds for marriage are determined and the list of documents that must be submitted by a citizen of Ukraine and a foreigner to marry in Ukraine is specified. Attention is drawn to one of the most important issues on this topic – the recognition of a marriage concluded in one state as invalid in another. A conclusion was made about the need for Ukraine to join international agreements regulating marriage relations with a foreign element.

Key words: foreign element, marital and family relations, regulation, legal conflicts, conclusion of marriage, conflict-legal method.

Постановка проблеми. Шлюбно-сімейні відносини у контексті міжнародного приватного права – є однією з надважливих колізійних питань. Навіть зараз, в умовах війни, наша молодь продовжує укладати шлюби. З кожним роком все більше громадян України одружуються з іноземцями. В сучасних умовах все більше актуалізується питання дослідження правового регулювання шлюбно-сімейних відносин ускладнених іноземним елементом. У різних країнах зазначені відносини зазнають значних перетворень, пов'язаних із шлюбним віком, гендерним та іншими питаннями. З огляду на це і з'явилась потреба у вирішенні суперечностей при зіткненні правових норм національного законодавства та іноземних країн під час укладення шлюбу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання правового регулювання укладення шлюбів з іноземним елементом привернуло увагу багатьох правників. В основному в роботах науковців досліджуються особливості колізійних прив'язок в регулюванні сімейних та майнових відносин подружжя, питання правового статусу дитини у шлюбі з іноземним елементом. Дослідження присвячені вказаній тематиці містяться у працях таких науковців як: Мельник Д. О., Сафончик О. І., Калакура В. Я., Березева В. В., Ткаченко В., Карпак К. В., Радчук О. П., Землякова Д. О. та ін.

Метою статті є аналіз чинного національного законодавства, норм міжнародного приватного права та юридичної літератури для з'ясування колізійних питань, що виникають при укладенні шлюбу між українцями та громадянами іноземної держави.

Виклад основного матеріалу. В галузі міжнародного приватного права питання регулювання шлюбно-сімейних відносин має важливе значення, що пов'язано з відмінностями у правових системах різних країн. Через це законодавці намагаються врегулювати такі питання, шляхом видання нормативних актів.

Розглядувана тема набирає своєї популярності через міграційні та глобалізаційні процеси які відбуваються як в Україні, так і у всьому світі, у зв'язку із чим кількість укладення шлюбів громадян України з іноземними громадянами збільшується.

Оскільки кожна держава має власні національні норми, які регулюють шлюбно-сімейні відносини, виникає широке коло колізійних проблем.

Основоположні засади на яких ґрунтуються шлюбні відносини визначені в Загальній декларації прав людини від 10.12.1948. Відповідно до ст. 16, «чоловіки і жінки, які досягли повноліття, мають право без будь-яких обмежень за ознакою раси, національності або релігії одружу-

ватися і заснувати сім'ю. Вони користуються однаковими правами щодо одруження під час шлюбу та під час його розірвання. Шлюб може укладатися тільки при вільній і повній згоді сторін, що одружуються. Сім'я є природним і основним осередком суспільства і має право на захист з боку суспільства та держави [1].

До міжнародних джерел, що регулюють шлюбно-сімейні відносини з іноземним елементом належать Декларація про соціальні і правові принципи від 03.12.1986.

Основними нормативно-правовими актами, що регулюють шлюбні відносини в Україні є Конституція України від 28.06.1996 р., Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р., Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р., Закон України «Про Міжнародне приватне право» від 23.06.2005 р., наказ Міністерства юстиції України від 18.10.2000 р. «Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні» та інші.

На сьогоднішній день у чинному національному законодавстві немає жодних заборон на укладення шлюбу між громадянами України та іноземцями, а навпаки, детально регулюються питання що виникають в процесі укладення таких шлюбів.

Відповідно ст. 51 Конституції України, шлюб ґрунтується на вільній згоді як чоловіка, так і жінки. У шлюбі кожен має рівні права та обов'язки [2].

Нормативне визначення шлюбу міститься в Сімейному кодексі України, стаття 21 якого визнає шлюб як сімейний союз, що був зареєстрований в органі державної реєстрації актів цивільного стану. Стаття 23 визначає право громадянина на укладання шлюбу. Відповідно до кодексу правом укладати шлюб володіють особи що досягли повноліття (18 років), але також Закон передбачає можливість зниження шлюбного віку до шістнадцяти років, якщо це відповідає інтересам особи, про що має бути винесене рішення [3].

В науковій літературі шлюб визначається як правова угода, різновид партнерства чи добровільний союз між жінкою та чоловіком, що засновується на взаємній згоді, почутті любові та дружби, і є юридично оформленим у державних органах, з метою створення сім'ї, виховання дітей, в результаті чого між подружжям з'являються особливі правові відносини [4, с. 41]. Липець Л. В. зазначає, що шлюб – це рівноправний і добровільний союз чоловіка та жінки, який зареєстрований в органах реєстрації актів цивільного стану або консулами України, що укладається довічно, хоча з правом його розірвання в будь-який момент, окрім випадків, які встановлюються законодавством [5]. Право на шлюб з іноземним елементом належить до основних прав людини. Тому кожен має право на встановлення шлюбних відносин, що ускладнені іноземним елементом.

У сучасному світі все більше починає поширюватися тенденція укладення шлюбів за участі іноземного елемента. Через таке ускладнення таким іноземним елементом виникають міжнародні приватні відносини, бо саме він надає їм цієї характеристики. У відповідності із п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про міжнародне приватне право», іноземним елементом називають ознаку, що характеризує міжнародні приватні правові відносини. Цей іноземний елемент завжди буде виявлятися в одній із таких форм: суб'єкт правовідносин (громадянин України, що проживає за її межами, іноземець, особа без громадянства або іноземна юридична особа), об'єкт правовідносин, який знаходиться на території іноземної держави та юридичний факт, що створює, змінює або припиняє правовідносини, мав чи має місце на території іноземної держави [6].

У випадку встановлення сімейних відносин іноземним елементом буде відзначатись або суб'єктом правовідносин, або юридичним фактом. У випадку коли на території певної країни укладається шлюб між громадянином цієї держави та громадянином іноземної країни – іноземним

елементом виступає суб'єкт правовідносин, тобто іноземець. Якщо ж громадяни однієї держави уклали шлюб на території іншої країни, то іноземним елементом буде виступати юридичний факт, а саме факт укладення шлюбу на території іншої держави.

На думку Чеписа О. І. та Лазорика Є. В., сімейними відносинами з іноземним елементом є відносини суб'єктом або суб'єктами яких є апатриди чи іноземці, об'єкт яких розташований за кордоном, або ж виникнення, зміна чи припинення правовідносин пов'язано з юридичним фактом, який відбувся в іноземній країні. До таких відносин можна віднести розірвання або укладення шлюбу з іноземцем на території України, укладення шлюбу між громадянами України за кордоном [7, с. 99].

Повертаючись до аналізу своєрідності колізійного регулювання норм сімейних відносин, то це передбачене у статті 55 Закону України «Про міжнародне приватне право», передбачає, що право на шлюб визначається особистим законом кожної з осіб, що подали заяву про укладення шлюбу [6].

Так дієздатність і правоздатність суб'єктів шлюбних відносин визначається їх особистим законом. В міжнародному приватному праві для шлюбних відносин правила встановлення правоздатності та дієздатності у кожній країні визначається по-різному. Тому передумовою при укладанні шлюбу є визначення суб'єктивного права особи для укладення шлюбних відносин. Ця стаття є важливою у вирішенні таких питань, як укладення шлюбу та визнання його недійсним, у зв'язку із розбіжностями в законодавстві багатьох країн.

Таким чином, ми можемо з'ясувати, що регулювання міжнародних приватних сімейних відносин здійснюється за допомогою матеріально-правового методу, який полягає в уніфікації його матеріальної норми та колізійно-правового методу, що відсилає до правопорядку відповідної країни.

Слушною у цьому питанні є думка Мельник Д. О., яка зазначає, що матеріально-правовий спосіб представляє собою уніфікацію матеріальних норм міжнародно-приватного права. Найефективнішим способом з метою подолання колізій, які виникають через відмінність змісту норм міжнародного приватного права у різних іноземних країнах, є створення та використання правових норм, що є однаковими за своїм змістом для різних країн. [8, с. 19–21].

Якщо аналізувати особливості колізійно-правового регулювання розглядуваних відносин, то на думку Карпак К. В. та Саванець Л. М., до кола правопорядків, які знаходяться в тісному зв'язку із шлюбно-сімейними відносинами відносяться такі: право країни місця укладення шлюбу (*lex loci celebrations*), право країни, яке є особистим законом суб'єктів сімейних відносин (*lex personalis*), до якого можна підходити з точки зору проживання або громадянства [9, с. 125]. Для таких країн як ФРН, Іспанія, Італія, Швеція, Австрія та Греція застосовується закон громадянства (*lex patriae*), а закон місця вчинення дії (*lex loci actus*) є частиною вже більш загальних колізійних прив'язок [10].

Для укладення шлюбу існують вимоги формального та матеріального характеру. До матеріальних належать: шлюбний вік, стать, стан здоров'я, згода сторін на укладання шлюбу, відсутність попереднього нерозірваного шлюбу. Якщо ж ці умови не будуть додержані, то шлюб може бути визнаний недійсним. Сімейний кодекс України закріплює такі матеріальні умови: одношлюбність, шлюбний вік – 18 років як для чоловіків, так і для жінок, різна стать сторін, добровільна згода, відсутність різних видів родинних зв'язків. До формальних умов, відповідно до Сімейного кодексу України, належать такі: особиста присутність нареченої та нареченого під час реєстрації шлюбу, їх обізнаність про стан здоров'я кожного також

державна реєстрація шлюбу [11]. Тому це також є колізійною проблемою, бо в кожній країні і формальні, й матеріальні умови є різними.

Ще одне колізійне питання, яке виникає при укладенні шлюбу між громадянином України та іноземцем стосується шлюбного віку. В Україні, як і в багатьох країнах Європи він становить 18 років, а саме в Грузії, Латвії, Польщі, Італії та ФРН. Закон передбачає можливість зниження шлюбного віку до 16 років. У деяких державах це зниження може бути застосоване тільки до жінок, або лише однієї з осіб, що хочуть укласти шлюб. Наприклад, у Польщі тільки жінка може укласти шлюб у 16 років, якщо таке рішення ухвалить суд [12].

Не менш важливу роль в укладенні шлюбу, що ускладнений іноземним елементом, в Україні відіграє перелік документів, які потрібно подати як громадянину України, так й іноземцю. До документів, що повинен подати громадянин України належать такі:

1. Паспорт громадянина України.

2. У разі, якщо особа попередньо перебувала у шлюбі, документ, який може підтвердити, що цей шлюб є розірваним або визнаний недійсним [13].

Для укладення шлюбу з іноземним елементом в Україні відповідно до пункту 4 глави 2 розділу III Наказу Міністерства юстиції України «Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні» від 18.10.2000. від громадянина іноземної держави або особи без громадянства вимагається подання наступних документів:

1. Паспортний документ.

2. Посвідку на постійне чи тимчасове проживання або інший документ, що підтверджує законність перебування іноземця чи особи без громадянства на території України.

3. Якщо особа вже уклала попередньо шлюб, тоді додатково подається документ, який підтверджує його розірвання. Документ має бути легалізований відповідним чином та засвідчений в установленому порядку разом із перекладом всіх сторінок на українську мову [14].

Найважливішою колізійною проблемою в регулюванні шлюбних відносин в міжнародному приватному праві є питання визнання шлюбу дійсним. Дедалі частіше стаються випадки, коли норми національного законодавства суперечать законодавству країни одного із подружжя. Це трапляється через розбіжності між правовим регулюванням питань, пов'язаних із дійсністю шлюбу в різних країнах, внаслідок чого, шлюб, який був укладений відповідно до норм однієї держави, не буде визнано у іншій.

На міжнародно-правовому рівні такі питання вніормовано Гаазькою Конвенцією про укладення шлюбу та визнання дійсності шлюбів від 14.03.1978. Вона передбачає, що країна-учасниця може відмовити у визнанні шлюбу дійсним, якщо під час його укладення відповідно до права цієї країни один з подружжя або ще не досяг шлюбного віку, або перебував в шлюбних відносинах з іншою особою, або не міг надати згоду для укладення шлюбу через розумові здібності чи взагалі її не надавав, або він є родичем обранця за прямою лінією споріднення [15]. Детально розглянувши положення Конвенції, слід погодитись з думкою Карпенко Р. В. та Кльової В. О., що не дивлячись на те, що Україна не бере участь у Конвенції, її положення деяким чином реалізуються у Сімейному кодексі України [16].

Висновок. Регулювання укладення шлюбних відносин, ускладнених іноземним елементом в сфері міжнародного приватного права займає одне з головних місць в правовій системі, адже має надзвичайне значення в сучасному світі. Найважливішим при укладанні шлюбу громадяни України з іноземцями та особами без громадянства є виконання матеріальних та формальних умов, адже через їх недотримання шлюб може бути визнаний недійсним.

На підставі проведеного дослідження можна зробити висновок, що було б дуже доречним приєднання України до таких міжнародних угод, як Гаазька конвенція для покращення правового регулювання встановлення шлюбних відносин, що ускладнюються іноземним елементом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 24.04.2023).
2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 25.04.2023).
3. Сімейний кодекс України. Закон від 10.01.2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 24.04.2023).
4. Драгнєвич Л. Сутність і ретроспектива становлення та розвитку шлюбно-сімейних відносин в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2002. № 1. С. 40–42.
5. Липець Л. В. Врегулювання шлюбних та подібних відносин законом та договором: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / НАНУ Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. 2009. 20 с.
6. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 22.04.2023).
7. Чепис О. І., Лазорик Є. В. Колізійне регулювання сімейних правовідносин у міжнародному приватному праві: шляхи подолання конфлікту кваліфікацій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Серія право. Випуск 42. С. 98–103.
8. Мельник Д. О. Правове регулювання шлюбно-сімейних відносин з іноземним елементом. *Магістерська робота*. 2020. С. 19–21.
9. Карпак, К. В., Саванець Л. М. Деякі аспекти правового регулювання шлюбно-сімейних відносин ускладнених іноземним елементом. *Правова система України в умовах європейської інтеграції: погляд студентської молоді*: зб. тез доп. XIII Всеукр. студ. конф. Тернопіль: Вектор, 2016. С. 125.
10. Ткаченко В. Колізійні питання реалізації права на шлюб у міжнародному приватному праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 6. С. 282–286.
11. Міжнародне приватне право: підручник / Є. М. Білоусов та ін.; за ред. Є. М. Білоусова, І. В. Яковюка. Харків: Право, 2020. 408 с.
12. Бикова О. Ю. Укладення та розірвання шлюбу за законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2005. 45–46 с.
13. Шлюб з іноземним елементом: методичні рекомендації / Г. Гаро та ін. Х.: ФАКТОР-МЕДІА, 2023. 96 с.
14. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні» від 18.10.2000. № 52/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00#Text> (дата звернення: 23.04.2023).
15. Гаазька Конвенція про укладення шлюбу та визнання дійсності шлюбів від 14 березня 1978 року. URL: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=88> (дата звернення: 23.04.2023).
16. Карпенко Р. В., Кльова В. О. Правове регулювання шлюбу в Україні: колізійні питання шлюбу, ускладненого іноземним елементом. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 131–133.